

Spis treści

Wstęp 9

Wojciech Czakon

1. Metodologia nauk o zarządzaniu 17

Jerzy Niemczyk

1.1. Wprowadzenie 17

1.2. Rozwoj nauki 18

1.3. Empiryzm i dedukcja w metodologii nauk społecznych 19

1.4. Podejścia idiograficzne i nomotetyczne w metodologii nauk społecznych 22

1.5. Badania ilościowe i jakościowe w naukach społecznych 23

1.6. Polimorfizm w metodologii nauk społecznych 24

1.7. Podsumowanie 25

2. Metodologia zarządzania – od fundamentalizmu do pluralizmu..... 28

Łukasz Sułkowski

2.1. Wprowadzenie..... 28

2.2. Metodologia i epistemologia zarządzania..... 28

2.3. Typy metod stosowanych w zarządzaniu..... 31

2.4. „Metoda naukowa” zarządzania?..... 33

2.5. Pluralizm metodologiczny zarządzania..... 35

2.6. Metodologia paradygmatu dominującego

w zarządzaniu..... 37

2.7. Metodologia paradygmatu alternatywnego w zarządzaniu..... 39

2.8. Podsumowanie..... 43

3. Oryginalność w badaniach naukowych w dyscyplinie zarządzania..... 49

Janusz Strużyna

3.1. Wprowadzenie..... 49

3.2. Oryginalność badań naukowych oparta na wypełnianiu luki wiedzy..... 51

3.3. Deklarowana przewaga problematyzacji nad zapełnianiem luki wiedzy.....	64
3.4. Krótkie uzupełnienie typów problematyzowanych założeń	71
3.5. Społeczne uwarunkowania oceny oryginalności naukowej.....	74
3.6. Podsumowanie	77
6 Spis treści	
4. Rygor metodologiczny.....	82
<i>Wojciech Czakon</i>	
4.1. Wprowadzenie.....	82
4.2. Istota rygoru metodologicznego.....	84
4.3. Znaczenie rygoru w rozwoju nauk o zarządzaniu	86
4.4. Rygor badań ilościowych – zagadnienie pomiaru.....	88
4.5. Rygor badań interpretatywnych – zagadnienie wiarygodności	95
4.6. Podsumowanie.....	99
5. Formułowanie i wartościowanie problemów naukowych.....	103
<i>Jerzy Niemczyk</i>	
5.1. Wprowadzenie.....	103
5.2. Lokowanie problemów naukowych w naukach o zarządzaniu.....	104
5.3. Dochodzenie do problemów naukowych.....	109
5.4. Wartościowanie problemu naukowego w naukach o zarządzaniu.....	112
5.5. Podsumowanie.....	117
6. Metodyka systematycznego przeglądu literatury.....	119
<i>Wojciech Czakon</i>	
6.1. Wprowadzenie.....	119
6.2. Uwarunkowania badania literatury w naukach o zarządzaniu.....	120
6.3. Istota systematycznego przeglądu literatury.....	123
6.4. Procedura systematycznego przeglądu literatury.....	124
6.5. Ocena przydatności systematycznego przeglądu literatury.....	136

6.6. Podsumowanie.....	137
7. Metodyka metaanalizy w naukach o zarządzaniu.....	140
<i>Anna Gondek, Karolina Mazur</i>	
7.1. Wprowadzenie.....	140
7.2. Miejsce metaanalizy w badaniach naukowych.....	141
7.3. Procedura metaanalizy.....	142
7.4. Procedura wnioskowania statystycznego w metodyce metaanalizy.....	145
7.5. Metaregresja.....	149
7.6. Specyfika metaanalizy stosowanej w naukach o zarządzaniu.....	157
7.7. Podsumowanie.....	161
8. Wprowadzenie do badań jakościowych w naukach o zarządzaniu	167
<i>Katarzyna Czernek</i>	
8.1. Wprowadzenie	167
8.2. Paradygmaty w naukach o zarządzaniu.....	167
8.3. Pojęcie i przesłanki stosowania badań jakościowych.....	170
8.4. Charakterystyka badań jakościowych na tle badań ilościowych	172
8.5. Procedura badawcza.....	177
8.6. Podsumowanie.....	184
9. Zastosowanie studiów przypadku w badaniach nauk o zarządzaniu.....	189
<i>Wojciech Czakon</i>	
9.1. Wprowadzenie.....	189
9.2. Istota studiów przypadku.....	190
Spis treści 7	
9.3. Cele studiowania przypadków.....	191
9.4. Procedura prowadzenia studium przypadku.....	199
9.5. Ocena przydatności studiowania przypadków.....	206
9.6. Podsumowanie.....	208

10. Metody eksperymentu i symulacji w naukach o zarządzaniu.....	211
--	-----

Ewa Stańczyk-Hugiet

10.1. Wprowadzenie.....	211
10.2. Metody eksperymentu.....	213
10.3. Metody symulacji.....	227
10.4. Podsumowanie.....	239

11. Triangulacja – łączenie metod badawczych i urzetenienie badań.....	243
--	-----

Sylwia Stańczyk

11.1. Wprowadzenie.....	243
11.2. Rozwoj triangulacji metod.....	244
11.3. Typy triangulacji.....	247
11.4. Techniki łączone w triangulacji.....	249
11.5. Triangulacja w badaniach kultur organizacyjnych.....	252
11.6. Uwarunkowania stosowania triangulacji.....	255
11.7. Procedura i praktyka triangulacji metod.....	257
11.8. Podsumowanie.....	260

12. Metodologiczne problemy ujęcia narracyjnego w badaniach nad organizacjami. Dyskurs organizacyjny.....	266
---	-----

Bartłomiej J. Gabryś

12.1. Wprowadzenie.....	266
12.2. Istota procesu powstawania wiedzy teoretycznej.....	267
12.3. Założenia teoretyczne modelu procesowego.....	269
12.4. Ujęcie narracyjne i jego konsekwencje metodologiczne.....	271
12.5. Egzemplifikacja wykorzystania analizy narracji.....	274
12.6. Podsumowanie.....	276

13. Metody ilościowe w naukach o zarządzaniu – miejsce badań operacyjnych i modelowania ekonometrycznego	279
--	-----

Tomasz Wachowicz

13.1. Wprowadzenie.....	279
13.2. Modele badań operacyjnych.....	282
13.3. Modelowanie ekonometryczne.....	295
13.4. Podsumowanie.....	302
14. Ilościowe badanie i operacjonalizacja zjawisk w naukach o zarządzaniu	306

Wojciech Dyduch

14.1. Wprowadzenie	306
14.2. Cel i przebieg badań z wykorzystaniem metod ilościowych	306
14.3. Od analizy literatury do hipotez badawczych	309
14.4. Gromadzenie danych	312
14.5. Przeprowadzenie badań i analiza danych	320
14.6. Podsumowanie	328

8 Spis treści

15. Metodyczne aspekty budowy modeli zachowań konsumentów na rynku	332
--	-----

Sławomir Smyczek

15.1. Wprowadzenie	332
15.2. Istota i rodzaje modeli zachowań konsumentów.....	333
15.3. Podstawy metodyczne budowy modeli rynkowych zachowań konsumentów	342
15.4. Podsumowanie	348
16. Zaawansowane testowanie modeli badawczych.....	351

Justyna Światowiec-Szczepańska

16.1. Wprowadzenie.....	351
16.2. Podstawowe założenia modelowania strukturalnego.....	352
16.3. Procedura modelowania strukturalnego.....	354
16.4. Przykład modelowania strukturalnego.....	358

16.5. Podsumowanie.....	378
17. Analiza sieciowa w naukach o zarządzaniu.....	380
<i>Patrycja Klimas</i>	
17.1. Wprowadzenie.....	380
17.2. Istota analizy sieciowej.....	381
17.3. Procedura przeprowadzania analizy sieciowej.....	383
17.4. Zastosowanie analizy sieciowej w naukach o zarządzaniu.....	397
17.5. Podsumowanie.....	399
18. Metody wielokryterialnej analizy decyzyjnej w ilościowych badaniach naukowych.....	402
<i>Tomasz Wachowicz</i>	
18.1. Wprowadzenie.....	402
18.2. Charakterystyka wielokryterialnego problemu decyzyjnego.....	404
18.3. Procedura postępowania w procesie rozwiązywania wielokryterialnego problemu decyzyjnego.....	407
18.4. Metody prowadzenia analizy <i>trade-off</i>	413
18.5. Podsumowanie.....	420
19. Paradygmaty i teorie w naukach o zarządzaniu.....	424
<i>Łukasz Sułkowski</i>	
19.1. Wprowadzenie.....	424
19.2. Rozumienie teorii w zarządzaniu.....	424
19.3. Rodzaje teorii w zarządzaniu.....	426
19.4. Paradygmat jako podstawa teorii organizacji i zarządzania.....	428
19.5. Klasyfikacje paradygmatów zarządzania.....	429
19.6. Strategie tworzenia teorii w naukach o zarządzaniu.....	440
19.7. Podsumowanie.....	442
Indeks.....	447

Wstęp

Wojciech Czakon

Nie ma nic bardziej praktycznego od dobrej teorii – głosi potoczne przysłowie.

Nie współgra ono jednak z wyrażanym głośno pospolitym przekonaniem o przesadnym teoretyzowaniu w naukach o zarządzaniu, oderwaniu tych nauk od bieżącej praktyki menedżerskiej czy niskiej przydatności wyników badań dla gospodarki. Skrajne oceny zwykle są mało usprawiedliwione, zatem i z takim krytycyzmem trudno się zgodzić. Wynika on bowiem z powierzchownej oceny, częstego niezrozumienia złożoności i zmienności przedmiotu badań, znaczenia kontekstu, a nade wszystko pierwszorzędnej roli człowieka w naukach o zarządzaniu.

Argumenty i kontrargumenty na rzecz jakości jakiegokolwiek teorii trzeba sytuować w metodologii badań. Podnoszeniu jakości badań w naukach o zarządzaniu służyć ma niniejsze, trzecie już, wydanie książki o podstawach badań w naukach o zarządzaniu. Poszerzenie objętości publikacji i zakresu pokrycia problemów jest owocem wzmożonej dyskusji o metodologii w środowisku nauk o zarządzaniu oraz zapotrzebowania wynikającego z upowszechnienia się procedur grantowego finansowania badań (Romanowska 2014). Obok ogólnonaukowej przyczyny, dla której autorzy uważają to opracowanie za potrzebne, wymienić trzeba kilka innych powodów.

Pierwszym jest znaczenie jakości badań nauk o zarządzaniu dla gospodarki.

Wbrew powszechnemu, z gruntu błędnemu przekonaniu o wyższej użyteczności badań technicznych czy tzw. nauk twardych dopiero wykorzystanie ich rezultatów przyczynia się do wzrostu bogactwa narodów, nie zaś samo odkrycie.

Umiejętność sfinansowania prac rozwojowych, tworzenie i rozwój sprawnych organizacji, spełnianie potrzeb konsumentów i przedsiębiorców mieszczą się w zakresie nauk o zarządzaniu lub szerzej – ekonomii. Rozwijanie umiejętności

technicznych bez kompetencji ich eksploatacji to skupienie się na innowacyjności naukowej, nie zaś na jej użyteczności gospodarczej i społecznej. Temu celowi sprzyjają nauki o zarządzaniu. Dlatego trzeba je rozwijać, w tym także przez doskonalenie metod badań.

Drugim powodem jest wprowadzenie do szkolnictwa wyższego tzw. systemu bolońskiego. Przewiduje on istnienie trzech poziomów studiów: licencjackiego,

10 Wstęp

magisterskiego oraz doktoranckiego. Ten najwyższy, trzeci stopień studiów kształci badaczy w znacznie bardziej masowy niż dotychczas sposób. Obok specjalistycznej wiedzy kompetencje poprawnego sformułowania problemu, doboru właściwych metod badawczych, przeprowadzenia badania oraz prawidłowe sformułowanie wniosków są atrybutami doktora nauk. Zwiększeniu liczebności adeptów nauk o zarządzaniu nie towarzyszy dotychczas równie szybki wzrost liczby publikacji metodologicznych dedykowanych tej dyscyplinie wiedzy. W tym miejscu stosowane są najczęściej metodologie: nauk (Grobler 2010), ekonomii (Blaug 1995), nauk społecznych (Silverman 2009) czy poradniki pisania prac naukowych (Kolman 2004). Praca, którą autorzy oddają w ręce czytelników, ma się przyczynić do zapełnienia tej ewidentnej luki wydawniczej.

Trzecią przesłanką, która skłoniła zespół autorski do opracowania książki, jest obserwowany w ciągu ostatnich dwóch czy trzech dekad wzrost wyrafinowania metod badawczych stosowanych w publikacjach na światowym poziomie. Do głównego nurtu tzw. publikowalnych prac należą badania wykorzystujące formalny aparat ekonometryczny i statystyczny, których walorem jest dostarczanie wiedzy mierzalnej. Najnowszą tendencją jest rozwój badań interpretatywnych czy jakościowych, umożliwiając one bowiem głębokie zrozumienie zachodzących zjawisk i procesów. Metodologia nauk o zarządzaniu jest w rozkwicie, prowadzi do rozwiązań o coraz wyższym stopniu złożoności. Uczestnictwo w tym procesie

wymaga solidnych podstaw, znajomości fundamentalnych rozwiązań i zrozumienia różnic aplikacyjnych. Ten cel przyświeca niniejszej pracy.

Czwartą przesłanką jest znaczna liczba zaawansowanych metodycznie prac badawczych prowadzonych w ostatnich latach w Polsce. Tworzą one podstawę do uogólnień, wykorzystania tego dorobku i upowszechnienia doświadczeń badawczych. Ich walorem są szczególnie aktualność oraz zgodność ze światowymi standardami metodologicznymi zarówno w sensie kierunku dociekań i doboru metod, jak i świadomości ich ograniczeń. Wyróżnia to tę pracę od dostępnych na rynku wydawniczym tłumaczeń prac metodologicznych autorów zagranicznych. Znaczna część spośród nich sytuuje się nie tylko w obszarze innych dyscyplin nauki, ale również nie uwzględnia szczególnego dorobku polskich badaczy.

Przed omowieniem układu treści, które autorzy zawarli w tej pracy, trzeba wyjaśnić kilka kluczowych rozstrzygnięć terminologicznych. Przez metodologię rozumie się naukę o metodach, która inwentaryzuje metody postępowania badawczego, opisuje sposób ich stosowania, charakteryzuje wady oraz zalety stosowania wobec problemów badawczych. Oczekiwać wobec niej można zarówno instruktażu postępowania, jak i wskazówek odnośnie do wyboru i zasad interpretacji osiągniętych wyników, a także wyszczególnienia ograniczeń. Nie istnieje bowiem uniwersalna, skuteczna metoda badawcza. Dlatego potrzebna jest metodologia jako nauka o wielu dostępnych metodach.

Wstęp 11

Z kolei przez metodę badawczą rozumie się skład i układ etapów postępowania badawczego, powtarzalny w badaniu określonej klasy problemów ze względu na swą skuteczność. Najbardziej aplikacyjne znaczenie przypisuje się pojęciu metodyka, które oznacza sposób podejścia standardowy dla każdego ze szczegółowych obszarów badań. W układzie treści przyjęto używany w kolokwialnym

języku nauki podział na badania jakościowe oraz badania ilościowe.

Z punktu widzenia metodologii ten podział nie jest poprawny, odnosi się bowiem do rodzaju danych, a nie do sposobów postępowania czy oczekiwanych wyników. Powszechne stosowanie w codziennym, konferencyjnym, a nawet publikacyjnym życiu środowiska nauk o zarządzaniu pojęć „badania jakościowe” oraz „badania ilościowe” skłoniły jednak autorów do przyjęcia podziału treści niniejszej pracy według tych ogólnych grup. Podział taki funkcjonuje zresztą w literaturze światowej. Rolą niniejszego opracowania jest odzwierciedlenie praktyki badawczej w postaci podręcznika, nie zaś traktatu metodologicznego.

Ortodoksyjna terminologia wymagałaby stosowania określenia „badania interpretatywne” w miejsce badań jakościowych, zaś w miejsce badań ilościowych używania określenia „testowanie hipotez” .

Praca adresowana jest do badaczy nauk o zarządzaniu, szczególnie młodych adeptów tej dyscypliny. Ma służyć do doskonalenia warsztatu metodycznego doktorantów, ale będzie także pomocna tym wszystkim, którzy zamierzają rozwijać, weryfikować lub zmieniać swój warsztat badawczy.

Treść książki podzielono na dziewiętnaście rozdziałów, które tworzą trzy części poświęcone wprowadzeniu do metodologii nauk o zarządzaniu, problematyce badań interpretatywnych oraz zagadnieniom badań ilościowych.

Część wstępna składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy, autorstwa J. Niemczyka, szkicuje podstawowe zagadnienia badań nauk o zarządzaniu, kluczowe typy badań oraz towarzyszące im dylematy. Autor odnosi się do klasycznego podziału na dedukcję i empiryzm w metodologii nauk. Wyraziście wskazuje różnice pomiędzy badaniami idiograficznymi a nomotetycznymi w naukach o zarządzaniu. Konkludując, przekonuje o znaczeniu projektowania postępowania badawczego w tworzeniu wiedzy naukowej.

Drugi rozdział, którego autorem jest Ł. Sułkowski, przedstawia rozwój

metodologii nauk o zarządzaniu, kreśląc jego kierunki w kontinuum od fundamentalizmu do pluralizmu metodologicznego, by w ten sposób uzasadnić jednoczesną wielość stosowanych metod. Eksploruje przyczyny i przejawy rozwoju metodologii nauk o zarządzaniu, przejawiającego się dynamiczną konkurencją kilku metod badawczych. Prowadzi czytelnika do przekonania o nadrzędnej potrzebie zapewnienia rzetelności wyników badań, a nie rozstrzygnięcia na rzecz określonej rodziny metod.

Trzeci rozdział, piera J. Strużyny, skupia uwagę na walorach oryginalności w badaniach nauk z dyscypliny zarządzania. Oryginalność jest zarówno

12 Wstęp

wymogiem ustawowym do uzyskania stopnia naukowego doktora, kryterium oceny wniosków o finansowanie projektów badawczych, jak i podstawowym przejawem rozwoju nauki. Autor szczegółowo omawia trzy ścieżki kształtowania oryginalności: przez zapełnianie luk poznawczych, problematyzację oraz zaciekawienia badaczy. W konkluzjach ujmuje społeczne uwarunkowania oceny oryginalności naukowej.

Czwarty rozdział, autorstwa W. Czakona, definiuje rygor metodologiczny jako atrybut poprawnych badań naukowych, jako zestaw kryteriów oceny badań oraz rezultat celowych starań badaczy. Zwraca uwagę na szeroko komentowane napięcie – zauważalne w całej dziedzinie nauk ekonomicznych – pomiędzy rygoryzmem formalnym a znaczeniem utylitarnym badań. Czytelnik znajdzie w nim omówienie kryteriów trafności i rzetelności właściwych paradygmatowi pozytywistycznemu, jak i kryteriów wiarygodności oraz trafności rozwijanych na potrzeby paradygmatu interpretatywnego.

Piąty rozdział, którego autorem jest J. Niemczyk, skupia się na formułowaniu problemów naukowych oraz ich wartościowaniu. Każde dociekanie naukowe, praca awansowa czy projekt badawczy rozpoczyna się od problemu, który

badacz zamierza rozwiązać. Autor wskazuje na sposoby lokowania w nauce i dochodzenia do problemu naukowego. Dalej dostarcza kryteriów oceny wartości problemów naukowych i wyznaczników ich jakości.

Kolejne dwa rozdziały można traktować jako przygotowanie do prowadzenia badań w naukach o zarządzaniu. W. Czakon w rozdziale szóstym przedstawia metodykę systematycznego przeglądu literatury przedmiotu, niezbędną, aby można było spełnić zasadę ciągłości rozwoju nauki w rygorystyczny metodologicznie sposób. W odrożnieniu od tradycyjnego podejścia do ustalania stanu wiedzy czy wynikających zeń luk poznawczych metodyka systematycznego przeglądu składa się z etapów, które transparentnie ukazują sposób doboru literatury, a następnie analizują z wykorzystaniem technik ilościowej obróbki danych uzyskaną bazę publikacji. A. Gondek i K. Mazur w kolejnym, siódmym rozdziale przedstawiają charakterystykę metaanalizy – metodyki skupionej na publikowanych badaniach empirycznych – po to, aby ściśle ocenić zakres dotychczasowych ustaleń oraz prawidłowo projektować dalsze badania.

Badaniom interpretatywnym poświęcono pięć kolejnych rozdziałów.

Wprowadzające treści zawiera rozdział osmy autorstwa K. Czernek. Podano w nim przesłanki stosowania badań jakościowych w kontekście różnych współistniejących paradygmatów. Szczegółowo porównano cechy tej rodziny badań na tle badań ilościowych. Sednem rozdziału jest drobiazgowy opis procedury typowej dla badań jakościowych.

W. Czakon w rozdziale dziewiątym opisuje przydatność oraz procedurę studiowania przypadków. Autor wskazuje ich główne zastosowania, które obejmują

Wstęp 13

powszechnie akceptowaną rolę w tworzeniu teorii, budzące kontrowersje testowanie teorii oraz aplikacyjne studia przypadków. Ponadto omawia kolejne etapy procedury przeprowadzania takich badań, ilustrując przykładami kluczowe

etapy, m.in. kryteria doboru przypadków czy techniki analizy danych jakościowych.

W podsumowaniu przytacza ograniczenia metod interpretatywnych

w ogóle, a studiowania przypadków w naukach o zarządzaniu w szczególności.

Z kolei E. Stańczyk-Hugiet przedstawia w dziesiątym rozdziale zastosowanie

metod eksperymentalnych i symulacyjnych, które – choć rzadko stosowane –

mają tę zaletę, że skupiają się na pojedynczym zjawisku i kontrolowanym

kontekście. Autorka szczegółowo i pragmatycznie wprowadza czytelnika w ten

rzadko eksplorowany obszar, którego przydatność badawcza jest znaczna,

a wkład w powstanie i rozwój nauk o zarządzaniu fundamentalny. Precyzyjnie

kreśli różnice pomiędzy metodą eksperymentu a obserwacji. Zaznacza przy

tym wyraźnie ograniczenia tej grupy metod.

Jedenasty rozdział, autorstwa S. Stańczyk, charakteryzuje kluczową procedurę

metodyczną nauk o zarządzaniu, tj. triangulację. Służy ona podniesieniu

rzetelności badań, na którą składają się: wierne odzwierciedlenie badanej

rzeczywistości, przechodność konceptów i kategorii względem obserwowanych

zjawisk, solidność procedury badawczej oraz potwierdzalność osiągniętych

rezultatów badawczych. Autorka dowodzi, że triangulacja spełnia w badaniach

jakościowych rolę reprezentatywnego doboru próby w metodach ilościowych.

Od niej zależy bowiem jakość badań oraz ich wyników.

Dwunasty rozdział, piera B. Gabrysia, podejmuje problematykę narracji

i roli dyskursu w naukach o zarządzaniu. Autor definiuje narrację jako zbiór

połączonych z sobą zdarzeń układających się w pewną historię. Narracja oznacza

dostrzeganie i nadawanie sensu, stąd jej kluczowa rola w grupie metod

interpretatywnych. Rozdział ten uwzględnia także wytyczne metodyczne do

stosowania tej coraz chętniej wykorzystywanej metody.

Część dotyczącą badań ilościowych otwiera rozdział T. Wachowicza. Omawia

on miejsce ekonometrii, statystyki i badań operacyjnych w naukach o zarządzaniu.

Następnie szczegółowo wprowadza czytelnika w modele badań operacyjnych, a dalej w modele ekonometryczne. Ilustruje wywody procedurami postępowania, a także przykładami zastosowań. Przytacza też i komentuje głosy krytyki adresowane w kierunku metod formalnych w naukach o zarządzaniu. W. Dyduch omawia w rozdziale czternastym wzorcową kolejność postępowania badawczego, w którym badacze korzystają z danych ilościowych, by testować hipotezy. Podejmuje wątek przygotowania literaturowego oraz teoretycznego badań, które stanowi podstawę prawidłowej konstrukcji modelu badawczego. Następnie na konkretnym przykładzie omawia procedurę gromadzenia danych. Podstawowe techniki ilościowej analizy autor zilustrował przykładami.

14 Wstęp

Krytyczna ocena ograniczeń stosowania metod ilościowych zamyka tę część pracy.

Piętnasty rozdział, autorstwa S. Smyczka, podejmuje problematykę modelowania, modeli oraz ich testowania na przykładzie zachowań konsumentów na rynku. Autor wskazuje na potrzebę rozpoznania istniejących modeli, wyboru modelu przeznaczonego do badań, a także procedury badawcze z tym związane.

W logicznym następstwie J. Światowiec-Szczepańska podejmuje w rozdziale szesnastym problematykę metod zaawansowanego testowania modeli badawczych.

Upowszechniające się obecnie modelowanie strukturalne stanowi rozbudowane, interesujące, a przede wszystkim niezwykle przydatne w badaniach złożonych problemów nauk o zarządzaniu narzędzie.

P. Klimas w rozdziale siedemnastym przedstawia zastosowanie analizy sieciowej w interesujących nas badaniach. Usieciowienie gospodarki z jednej strony, wykorzystanie zaś zmiennych strukturalnych w wyjaśnianiu istotnych problemów nauk o zarządzaniu z drugiej skłaniają do wykorzystania technik pierwotnie opracowanych w ramach nauk matematycznych, a tworczo rozwiniętych

na gruncie socjologii.

W rozdziale osiemnastym T. Wachowicz omawia problematykę wykorzystania wielokryterialnej analizy decyzyjnej w ilościowych badaniach naukowych.

Kieruje więc uwagę na odrębną klasę problemów nauk o zarządzaniu, związanych z kwestią podejmowania decyzji. Opisuje szczegółowo obszary zastosowań metod analizy wielokryterialnej, wielokryterialny problem decyzyjny oraz procedurę jego rozwiązywania. Ponadto uzupełnia wywód metodami prowadzenia analizy *trade-off*.

Rolę zakończenia odgrywa ostatni, dziewiętnasty rozdział Ł. Sułkowskiego, w którym autor zarysowuje relację pomiędzy paradygmatami a teorią naukową w naukach o zarządzaniu. Pokazuje więc rezultat prowadzonych badań w jego obecnym kształcie. Na podstawie wnikliwego przeglądu paradygmatów oraz rodzajów teorii w interesującej nas dziedzinie proponuje cztery strategie tworzenia teorii: funkcjonalizm, interpretatywizm, pluralizm epistemologiczny oraz eklektyzm epistemologiczny. Uzmysławia to, jakim celom są podporządkowane metody badawcze i jakim wymogom podlegają. Ł. Sułkowski otwiera metodologię na epistemologię, co współgra z typową dla zakończenia funkcją rozszerzającą.

Każdy rozdział autorzy przygotowali w taki sposób, aby mógł on stanowić zarówno punkt odniesienia, jak i inspirację do kolejnych badań. Literatura referencyjna zawarta na końcu każdego z nich służy ukierunkowaniu dalszych dociekań metodologicznych czytelnika. Dlatego cztery rozdziały wstępne oraz zakończenie przedstawiają autorskie poglądy metodologiczne, obecnie dominujące w praktyce badawczej nauk o zarządzaniu. Pozostałe rozdziały zawierają natomiast szczegółowe odniesienia do badań przeprowadzonych przez

Wstęp 15

autorów lub do innych aktualnych, opublikowanych badań realizowanych z wykorzystaniem

opisywanych metod. Zamierzeniem autorów było dostarczenie konkretnych przykładów, uzasadnień, wzorców postępowania, którymi mogą się posłużyć młodzi adepci badań w naukach o zarządzaniu. Sytuują się one w najbardziej aktualnych światowych nurtach badań na tym polu. Przedstawiają więc kierunek kształtowania pożądanego warsztatu badacza, którego uzyskanie wymaga poniesienia znacznego wysiłku.

Przedstawiając zawartość niniejszej pracy zbiorowej, trzeba też podkreślić, czym ona z założenia nie jest. A na pewno nie jest kompendium wiedzy, encyklopedią, wyczerpującym zbiorem tekstów metodologicznych ani elementarzem.

Ze względu na znaczenie dla przygotowania badań w pracach doktorskich i projektach badawczych czy rygorystycznych metodycznie dociekań przedstawione tu treści są przedmiotem bieżącej dyskusji w polskim środowisku nauk o zarządzaniu. Dyskusja oznacza jednocześnie świadomość potrzeby doskonalenia warsztatu badawczego, a towarzyszy jej sceptycyzm wobec postępującej kwantyfikacji badań nauk o zarządzaniu. Jego najogólniejszym wyrazem jest ciągle aktualna wątpliwość, czy zaawansowane techniki obróbki danych ilościowych przybliżają nas do zrozumienia istoty badanej rzeczywistości.

Selektywność poruszonych tu tematów sytuuje książkę w obszarze lektur podstawowych, ale nie jedynych. Do rozwinięcia pozostało jeszcze wiele wątków.

Należą do nich zarówno zagadnienia dotyczące rodzajów danych oraz ich doboru w naukach o zarządzaniu, jak i technik obróbki danych, a także problematyka ograniczeń stosowanych metod. Szczegółowość tych problemów i zaawansowanie metodologiczne czytelnika wymagane do ich odbioru skłoniły jednak zespół autorski do napisania pracy o charakterze bardziej elementarnym. Oddajemy ją w ręce czytelników z nadzieją, że odegra pozytywną rolę w dalszym podnoszeniu jakości badań w dyscyplinie nauk o zarządzaniu.

Bibliografia

Blaug M., *Metodologia ekonomii*, PWE, Warszawa 1995.

Grobler A., *Metodologia nauk*, Znak, Krakow 2010.

Kolman R., *Zdobywanie wiedzy*, Branta, Bydgoszcz 2004.

Romanowska M., *Recenzje i omówienia. Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*, red. W. Czakon, „Organizacja i Kierowanie” 2014, nr 161, s. 177–179.

Silverman D., *Prowadzenie badań jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

1

Metodologia nauk o zarządzaniu

Jerzy Niemczyk

1.1. Wprowadzenie

Metodologia to pasjonująca dyscyplina wiedzy, która pokazuje drogi w krajobrazie niewiedzy, przypuszczeń, domysłów i ludzkiej potrzeby zrozumienia.

Nauka o metodach spełnia rolę atlasu dociekań, w którym wszystkie drogi prowadzą do celu, jakim jest poznanie otaczającej nas rzeczywistości. Nie wszystkie drogi prowadzą do niego bezpośrednio, nie wszystkie są jasno opisane i – co więcej – nie wszystkie zyskują uznanie społeczności badaczy. Warto umieć wybrać drogę właściwą dla badanego problemu, kontekstu, uwarunkowań czy postawy poznawczej. Celem tego rozdziału jest nakreślenie głównych ścieżek, po których podążają badacze w naukach o zarządzaniu.

Poznanie rzeczywistości fizycznej ma znacznie dłuższą historię niż rzeczywistości społecznej, ekonomicznej czy organizacyjnej. Stąd też i metodologia nauk fizycznych lepiej pokazuje drogi, a także nie budzi takich kontrowersji jak w znacznie młodszych naukach o zarządzaniu. Znaczenie zarządzania jest jednak nie mniejsze niż wiedzy o rzeczywistości fizycznej, zajmuje się ono przecież sposobami wykorzystania tej wiedzy w tworzeniu wartości.

Nauki o zarządzaniu w polskiej klasyfikacji nauk są dyscypliną naukową w dziedzinie nauk ekonomicznych¹. Wprawdzie formalnie nie należą (według polskiej klasyfikacji nauk) do nauk społecznych, to jednak ich kwalifikacja nieformalna do tej grupy nauk nie podlega dyskusji. Z tego też powodu przyjęto się sądzić, że metodami naukowymi właściwymi dla nauk o zarządzaniu są – charakterystyczne dla nauk społecznych – metody badań empirycznych.

W zasadzie należałoby się z tym zgodzić pod jednym warunkiem, że będziemy mówić o metodach właściwych do weryfikacji hipotez badawczych lub

¹ Polskie rozwiązania lokują ekonomię i nauki o zarządzaniu w grupie nauk ekonomicznych, ale też wyodrębniają nauki o zarządzaniu w grupie nauk humanistycznych. Zob. *Uchwała Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów z dnia 23 czerwca 2003 r. w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych* (M.P. Nr 40, poz. 586).

18 1. Metodologia nauk o zarządzaniu

poszukiwania odpowiedzi na pytania badawcze. Natomiast źródłem hipotez badawczych czy podstawą formułowania pytań badawczych powinny być wszystkie dostępne sposoby myślenia: od metod dedukcyjnych poprzez klasyczną indukcję, myślenie analogiczne aż po intuicję.

Prowadzenie prac badawczych w obszarze nauk o zarządzaniu wymaga jednak większej dyscypliny badawczej niż chociażby wspomniana intuicja.

W niniejszym rozdziale zostaną przedstawione najważniejsze podejścia metodologiczne wykorzystywane w obszarze nauk o zarządzaniu.

1.2. Rozwój nauki

Rozwój nauki może mieć charakter kumulatywny lub eliminacyjny. Ten pierwszy sprowadza się do doskonalenia, wzbogacania i poszerzania wiedzy naukowej, ten drugi – do ciągłej weryfikacji wiedzy istniejącej i budowania na jej zrębach wiedzy nowej. W pierwszym przypadku reguły falsyfikacji wiedzy są często nieostre, w drugim muszą być na tyle precyzyjne, aby skutecznie mogły eliminować

wiedzę zdezaktualizowaną lub fałszywą. Praktycznie żadna z nauk nie jest wolna od tego paradoksu. Nauki społeczne również trudno jednoznacznie zaliczyć do któregoś z tych zbiorów (Amsterdamski 1987, s. 590). Rodzi to wciąż określone trudności metodologiczne.

Oprocz charakteru kumulatywnego lub eliminacyjnego rozwój nauki może mieć cechy postępu ewolucyjnego bądź rewolucyjnego. Naukom społecznym bliżej jest do kontekstu ewolucyjnego, czyli powolnego weryfikowania i doskonalenia wiedzy już istniejącej, stopniowego wprowadzania rozwiązań nowych, sceptycznego podejścia do wszelkich nowych koncepcji. Nie oznacza to bynajmniej zakazu prowadzenia badań zmierzających do zmian rewolucyjnych².

O ile powyższe dylematy dotyczą najczęściej genetycznego postrzegania nauki, o tyle kolejne pytania stawiane w rozdziale o dedukcję czy indukcję, o idiografizm czy nomotetyzm związane są przede wszystkim z jej metodologicznym charakterem. Wprawdzie od czasów K. Poppera nie istnieje już obowiązek uzasadniania hipotez naukowych, przynajmniej przez autorów tych hipotez, to jednak w większości nauk szczegółowych trwa odwieczny spor, które metody badawcze i podejścia są właściwe, aby móc rozwijać daną naukę.

² Według T.S. Kuhna historia nauk to nie stała kumulacja wiedzy dokonująca się dzięki dokładnym danym i coraz bardziej rozległym teoriom, a raczej historia przypadkowych odkryć i skokowo powiększającej się wiedzy (Kuhn 1968, s. 26; Brush 2000). Z kolei według K. Poppera „postęp nauki nie bierze się z faktu, że w miarę upływu czasu gromadzimy coraz więcej doświadczeń percepcyjnych (...) śmiałe idee, nieuzasadnione antycypacje i spekulacja myślowa to jedyne środki interpretacji natury” (Popper 1977, s. 224). W tej grupie poglądów mieści się też I. Lakatos (1995). W filozofii nauki Kuhna, Poppera i Lakatosa nie ma miejsca na pytanie o sensowność czy racjonalność źródła wiedzy. W zamian jest pytanie: jak najpewniej wykrywać i eliminować błędy (Popper 1999, s. 49).

Empiryzm i dedukcja w metodologii nauk społecznych 19

1.3. Empiryzm i dedukcja w metodologii nauk

społecznych

1.3.1. Dedukcja jako metoda naukowa

Powszechnie przyjęło się zaliczać nauki społeczne do nauk empirycznych, a nauki matematyczne do dedukcyjnych (formalnych). Z poglądem tym można, a nawet trzeba polemizować, gdyż kwalifikacja taka wcale nie jest do końca uprawniona, zwłaszcza od czasów K. Poppera.

Nauki dedukcyjne to najogólniej takie, w których wiedzę naukową tworzymy poprzez uznawanie przesłanek w sposób logiczny uzasadnionych, bez konieczności poznania empirycznego. Z kolei w postępowaniu empirycznym wiedza naukowa powstaje poprzez doświadczalną weryfikację przyjętych hipotez.

W swej ortodoksyjnej formule dedukcja posługuje się logiką formalną (klasyczny rachunek zdań i rachunek kwantyfikatorów). Podejście empiryczne wykorzystuje logikę indukcji, ale też, zwłaszcza w fizyce czy astronomii, klasyczną logikę formalną. „Postać teorii dedukcyjnej może być także nadana teorii empirycznej. Dokonuje się tego poprzez wyróżnienie pewnych twierdzeń teorii jako naczelnych i wykazanie, że pozostałe twierdzenia z nich wynikają” (Wojcicki 1987, s. 76).

Tabela 1.1. Charakterystyka dedukcji i empiryzmu

Dedukcja

Pewne zdania logicznie wynikają z przesłanek
Zgromadzone przesłanki przemawiają na rzecz pewnej hipotezy uwiarygodniającej (indukcja wyczerpująca i indukcja niewyczerpująca)

Wniosek wynika logicznie z przesłanek
Wniosek nie wynika logicznie z przesłanek

Uznanie przesłanek i wniosków
Osiągnięcie stanu częściowego przekonania o prawdziwości wniosku

Racjonalizm
Empiryzm

Myślenie *a priori* – uzasadnienie dostateczne bez

doświadczenia

Uzasadnienie *a posteriori* – uzasadnienie z powoływaniem się na dane doświadczalne

Dedukcja to wnioskowanie, sprawdzanie, tłumaczenie i dowodzenie

Szczególny przypadek tłumaczenia (wyjaśniania)

Dedukcja to np.:

modus tollens, czyli $p \rightarrow q \wedge \sim q \Rightarrow \sim p$

Indukcja to:

A1 jest B i A2 jest B, i A3 jest B, i...i An jest B, czyli A są B

Budowanie systemu dedukcyjnego to formułowanie, rejestrowanie, porządkowanie aksjomatów

i definicji oraz wywodzenie z nich twierdzeń

Budowanie systemu indukcyjnego to obserwowanie

faktów, eksperymentowanie, tłumaczenie danych

obserwacyjnych przez hipotezy o zależnościach zdarzeń

oraz wysnuwanie z nich wniosków o innych faktach,

np. o faktach przedtem lub potem obserwacyjnie danych

Źródło: Z. Cackowski, J. Kmita, K. Szaniawski, P.J. Smoczyński (red.) (1987, s. 76, 218, 248, 211); T. Kotarbiński (1986,

s. 232, 246).

[View publication stats](#)